

کتابشناسی ناسخ و منسوخ

فرج الله غلامی

علوم القرآن مخطوطة التفسیر وعلومه عمان، المجمع العلمی لبحوث الحضارة الاسلامیه، ۱۹۸۹ م، المخطوطة که اختصاراً در پانوشت کتابها با عنوان الفهرس از آنها یاد کرده ام.

داده های این مجموعه ها را با آنچه که خارج از این منابع بدانها دست یافته ام به هم آمیخته و آنگاه برای تدقیق و استوارسازی به منابع شرح حالنگاری چون معجم المؤلفین و کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون با دو ذیلش «ایضاح المکتون و هدیة العارفین اسماء المؤلفین و آثار المصنفین» و الذریعة الی تصانیف الشیعه و معجم المفسرین و الاعلام و دیگر منابعی که در ذیل کتابهای معرفی شده از آنها یاد نمودم مراجعه نموده و کاستیها را تکمیل و ناسره ها را افکندم و در تاریخ و فیات دقت لازم را مبذول داشته و در موارد شک و تردید معجم المؤلفین را ملاک قرار دادم و در آثار مدون علوم قرآنی تکاپو کرده و هر اثری که به تفصیل و توجه به این موضوع پرداخته است از یادکرد آنها دریغ نورزیدم. و مقاله را در چهار بخش عرضه کرده و تنظیم الفبایی هر بخش را جداگانه بوسیله رایانه شکل داده ام. که این چهار بخش بدین شرح می باشد:

الف: کتابهای چاپی ب: مقالات ج: کتابهای خطی با نام مؤلف د: کتابهای خطی بدون نام مؤلف. به هر حال آنچه در پیش رو دارید صرفاً تلاشی است که از منابع در دسترس انجام یافته است. و ادعای استقصاء تام را نداشته و فرزندگان این طریق را جهت تکمیل و تنمیم و تنقیح این وجیزه فرامی خوانم. در فرجام سخن یاد می کنم که اگر راهنماییهای سودمند و کارآمد استاد ارجمندم جناب حجة الاسلام والمسلمین محمد علی مهدوی راد نبود و کتابخانه پراج و کم نظیر وی در اختیارم نبود

نگاشته های مسلمانان در آستانه قرآن و در تبیین و توضیح دانشهای مرتبط با آن و آنچه مرتبط با قرآن است یکی از فصول درخشان آثار مکتوب فرهنگ اسلامی است بخش عظیمی از این نگاشته ها را کتابهایی شکل می دهد که درباره ناسخ و منسوخ و مسائل مرتبط با آن به قلم آمده است. اینکه آیا در آیات قرآن کریم آیه ای و یا آیات منسوخ وجود دارد یا نه؟ از کهنترین دلمشغولیهای مفسران بوده است، کسانی از پیشینیان و پسینیان چون ابو مسلم اصفهانی و شیخ عبدالمتعال جبری یکسر منسوخ را در آیات قرآنی انکار کرده اند و کسانی چون نحاس و ... دامنه ان را بس گسترده اند برخی مانند آیت الله العظمی خویی به حداقل رسانده اند و برخی واقع نگرانه تعداد معدود منسوخ گزارش کرده اند. آنچه در این گشت و گذار فراهم آمده است کتابها و مقاله ها درباره «ناسخ و منسوخ» است.

در شکل گیری و تدوین این مقاله چهار مجموعه کتابشناختی را در پیش رو داشتیم که کتابشناسی آنها به قرار ذیل است:

۱. البرهان فی علوم القرآن، بدرالدین محمد بن عبداللّه الزرکشی، تحقیق: یوسف عبدالرحمن المرعشلی و جمال حمدی الذهبی و ابراهیم عبداللّه الکردی، بیروت، دارالمعرفة، ۱۴۱۰هـ، ۱۹۹۰م.

۲. معجم مصنفات القرآن الکریم، علی شواخ اسحاق، ریاض، دارالرفاعی، ۱۴۰۳هـ، ۱۹۸۳م.

۳. معجم الدراسات القرآنیة قسم المقالات، عبدالجبار الرفاعی، قم، مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۴۱۳هـ، ۱۹۹۳م.

۴. الفهرس الشامل، للتراث العربی الاسلامی المخطوط

۹۲۳ هـ، ۱۵۱۷ م

الایضاح لناسخ القرآن و منسوخه و معرفة اصوله و اختلاف الناس، ابومحمد مکی بن ابی طالب حموش بن محمد بن مختار القیسی (م ۴۳۷ ق)، تحقیق: احمد حسن فرحات، جده، دار المنارة (دار القلم)، ۱۹۸۶ هـ، ۴۶۹ ص، ریاض، جامعة الامام، ۱۹۷۶ م، دمشق، مجمع اللغة العربية، ۱۳۹۴ هـ، با تحقیق: محیی الدین رمضان. از این اثر با عنوان «الایجاز فی الناسخ القرآن و منسوخه» هم یاد شده است.

البرهان فی علوم القرآن، بدرالدین محمد بن عبد الله الزرکشی (م ۷۹۴ ق)، تحقیق: یوسف عبدالرحمن المرعشلی والشیخ جمال حمدی الذهبی والشیخ ابراهیم عبد الله الكردي.

بیروت، دارالمعرفة، ۱۴۱۰ هـ، ۱۹۹۰ م، بحث سی و چهارم از مجلد دوم کتاب یاد شده با بحث «معرفة ناسخه و منسوخه» آمده است.

البيان فی تفسیر القرآن، ابوالقاسم الموسوی الخوئی، قم، انوار الهدی، ۱۴۰۱ هـ، ۱۹۸۱ م، عنوان «النسخ فی القرآن» از صفحه ۲۷۵ اثر یاد شده آمده است.

التمهید فی علوم القرآن ۶ ج، محمد هادی معرفت، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، ۱۴۱۱ هـ، مجلد دوم از اثر فوق بحثی مفصل با عنوان «النسخ و المنسوخ فی القرآن» آورده است.

الرأی الصواب فی منسوخ الكتاب، جواد موسی محمد عفانه، عمان، دارالبشیر، ۱۴۱۲ هـ، ۱۹۹۲ م، ۱۸۴ ص.

القول السدید فی تفسیر آیات النسخ والطلاق والربا فی القرآن المجید، محمد الحسینی الظواهری، قاهره، مطبعة مصر، ۱۳۵۹ هـ، ۱۹۴۰ م.

المصفی باکف اهل الرسوخ من علم الناسخ و المنسوخ، عبدالرحمن بن علی بن محمد - ابن جوزی - (م ۵۹۷ ق)، تحقیق: حاتم صالح ضامن، این کتاب در بغداد چاپ شده است، و نیز، مجلة المورد، ج ۳، ش اول، و نیز، لبنان، مؤسسه الرسالة، ۱۴۰۵ هـ، ۱۹۸۴ م، اثر مذکور برگرفته و اختصاری است از کتاب «عمدة الراسخ فی معرفة المنسوخ و الناسخ» که هم اصل کتاب و هم اختصار کتاب به خامه مؤلف یاد شده است.

توان سامان بخشیدن به این مجموعه را نمی یافتم، خداوند را بر لطف عمیم و فضل جسیمش سپاسگزارم و برای همه جستجوگران معارف قرآن مجید آرزوی توفیق دارم.

الف

کتاب چاپی

احکام النسخ فی الشریعة الاسلامیة، محمد وفا، قاهره، المكتبة الازهریة للتراث، دارالطباعة المحمدیة، ۱۹۸۴ م، ۱۷۹ ص.

افادة الشیوخ بمقدار الناسخ و المنسوخ، ابوالطیب محمد صدیق خان بن حسن علی بن لطف الله الحسینی الجناری (م ۱۲۴۸ ق)، قاینپور، ۱۲۸۸-۹ هـ ق و ۱۲۹۷ هـ ق، لاهور، ۱۹۰۰ م.

الاتقان فی علوم القرآن، جلال الدین عبدالرحمن السیوطی (م ۹۱۱ ق)، بیروت، دار ابن کثیر، ۱۴۱۴ هـ، ۱۹۹۳، مبحث چهل و هفتم از مجلد دوم اثر یاد شده ناسخ و منسوخ در قرآن را آورده است.

الاحکام فی اصول الاحکام، ابن حزم ظاهری، تحقیق: احمد محمد شاکر، قاهره، مطبعة الخانجی، ۱۳۴۵ هـ.

الإحکام فی اصول الأحکام، ابی محمد علی بن حزم الاندلسی الظاهری، تحقیق: جنة من العلماء، بیروت، دارالجيل، ۱۴۰۷ هـ، ۱۹۸۷ م. باب بیستم اثر یاد شده با عنوان «الكلام فی النسخ» از ناسخ و منسوخ بتفصیل یاد کرده است.

الادلة المطمئنة علی ثبوت النسخ فی الكتاب و السنة، عبدالله مصطفی العریس، لبنان، مكتبة الحياة، ۱۴۰۷ هـ، ۱۹۸۷ م.

الادلة المطمئنة علی ثبوت النسخ فی الكتاب و السنة، عبدالله مصطفی العزّه، بیروت، دار مكتبة الحياة، و نیز المكتبة العالمی.

الآیات التي فیها الناسخ و المنسوخ، ابواسحاق ابراهیم بن الامیر ناصرالدین محمد بن ابی بکر بن علی بن ایوب المقدسی برهان الدین - ابن ابی شریف - (م ۸۳۳ ق)، بیت المقدس،

الناسخ والمنسوخ من القرآن، ابو القاسم هبة الله بن سلامة بن نصر بن علي الضريمر (م ۴۱۰ق)، قاهره، مكتبة المتنبى، مصر، ۱۳۱۵هـ، این کتاب در حاشیه اسباب نزول القرآن، اثر واحدی، نیز چاپ شده است. در برخی از فهرستها با عنوان «الآیات الناسخة والمنسوخة» از آن یاد شده است. فهرست میکرو فیلمهای کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران: ۷۰/۳.

الناسخ والمنسوخ، ابو حفص، عمر بن احمد بن عثمان (م ۳۸۵ق)، تحقیق: سمیر بن امین الزهیری، عمان، مكتبة المنار، ۱۴۰۸هـ، ۵۳۸ص، از این مؤلف کتاب دیگری با عنوان «ناسخ الحدیث ومنسوخه» نیز یاد شده است. معجم المصنفات الواردة فی فتح الباری: ۴۲۵.

الناسخ والمنسوخ، ابو عبید القاسم بن سلام الهروی (م ۲۲۴ق)، تحقیق: محمد بن صالح المدیفر، ریاض، مكتبة الرشد، ۱۴۱۱هـ، ۱۹۹۰م، ۴۱۲ص.

الناسخ والمنسوخ، ابی عبدالله محمد بن احمد بن حزم (م ۳۲۰ق)، قاهره، مطبعه مصر، در حاشیه تفسیر الجلالین، ۱۳۲۱هـ، ۱۹۰۳م، و ۱۲۹۷هـ، ۱۸۷۹م، و نیز، مطبعة الازهرية، در حاشیه تنویر المقباس، ۱۲۱۶هـ، ۱۸۹۱م، از این کتاب با عنوان «معرفة الناسخ والمنسوخ» نیز یاد شده است. البرهان فی علوم القرآن: ۱۵۲/۲.

الناسخ والمنسوخ، ابی عبدالله محمد بن عبدالله بن علی -اسفرائینی-، تحقیق: صالح بن عبدالله المحیمد، آستانه، ۱۲۹۰هـ، ۱۸۷۳م، این کتاب با لباب النقول سیوطی در یک مجلد چاپ شده است.

الناسخ والمنسوخ، عبدالرحمن بن محمد العتائقی الحلی (م ۷۸۱ق)، تحقیق: عبدالهادی الفضلی، نجف، مكتبة الصادق، ۱۳۹۰هـ، ۱۹۷۰م، ۸۶ص.

الناسخ والمنسوخ، علی بن احمد -واحدی-، (م ۴۶۸ق)، قاهره، ۱۳۱۵هـ، ۱۸۹۷م، این کتاب با عنوان طیات النزول نشر یافته است.

الناسخ والمنسوخ، محمد شریف الموسوی الونکی الاصفهانی، این کتاب با اثر دیگری از همین مؤلف با عنوان نسیم السحر، در سال ۱۳۲۲ش چاپ شده است. الذریعة: ۱۱/۲۴.

الموجز فی الناسخ والمنسوخ، ابن خزیمة الفارسی المظفر بن الحسین، قاهره، مطبعة السعادة، ۱۳۲۳هـ، ۱۹۰۵م، قاهره، مطبعة مصر، ۱۳۵۷هـ، ۱۹۳۸م، این اثر همراه الناسخ والمنسوخ، به قلم نحاس، چاپ شده است.

الناسخ والمنسوخ بین الاثبات ... والنفي، عبدالمتعال محمد الجبري، قاهره، دارالعلوم، ۱۳۶۸هـ، ۱۹۴۹م، و نیز، دارالجهاد، ۱۳۸۰هـ، ۱۹۶۰م، و نیز، دارالعروبة، ۱۹۶۱م، ۳۶۸ص، و نیز، مكتبة وهبة، ۱۴۰۷هـ، ۱۹۸۷م.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن الکریم ۲ج، قاضی ابی بکر بن العربی المعافری، تحقیق: عبدالکبیر العلوی المدغری، قاهره، مكتبة الثقافة الدينية، ۱۴۱۳هـ، ۱۹۹۲م.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن الکریم، ابی عبدالله محمد بن حزم اندلسی، تحقیق عبدالعفار سلیمان البنداری، بیروت، دارالکتب العلمية، ۱۴۰۶هـ، ۱۹۸۶م.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، محمد بن مسلم بن عبدالله بن عبدالله -ابن شهاب الزهري- (م ۱۲۴ق)، تحقیق: حاتم صالح الضامن، این کتاب در مجله معهد الدراسات الشرقيه والافريقية بجامعة لندن و نیز در مجله المجمع العلمی العراقی نشر شده است.

الناسخ والمنسوخ فی کتاب الله تعالی، قتادة بن دعامة بن قتادة بن عزیز السدوسی البصری (م ۱۱۸ق)، تحقیق: حاتم صالح ضامن، بیروت: مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۶هـ، ۱۹۸۵م.

الناسخ والمنسوخ فی کتاب الله عزوجل واختلاف العلماء فی ذلك، ابی جعفر احمد بن محمد بن اسماعیل -نحاس- (م ۳۳۸ق)، این اثر با سه تحقیق و چاپ عرضه شده است: الف) تحقیق: شعبان محمد اسماعیل، قاهره، مكتبة عالم الفكر، چاپ اول، ۱۴۰۷ق، ۱۹۸۶م، در یک جلد چاپ شده است. ب) تحقیق: سلیمان بن ابراهیم بن عبدالله اللاحم بیروت، مؤسسة الرسالة، چاپ اول، ۱۴۱۲هـ، ۱۹۹۱م، در سه جلد چاپ شده است. ج) با تصحیح و تعلیقی که توسط ناشر انجام شده و با مقدمه عبدالحفیظ فرغلی علی القرنی به چاپ رسیده است. قاهره، مطبعة الانوار المحمدية، ۱۹۸۷م.

رسالة في مباحث النسخ، محمد السيد يوسف اباطة، قاهره، دارالعلوم، ۱۳۵۹هـ، ۱۹۴۱م.

صفوة الراسخ في علم المنسوخ والناسخ، محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن الحسين الموصلى - شعله - (م ۶۵۶ق)، تحقيق: محمد ابراهيم عبدالرحمن فارس، مكتبة الثقافيه الدينيه، ۱۴۱۵هـ، ۱۹۹۵م.

علوم القرآن الكريم، غانم قدوري حمد، بغداد، وزارة التعليم، ۱۹۸۳م، فصل چهارم اثر ياد شده حاوی «معرفة الناسخ والمنسوخ» می باشد.

علوم القرآن دراسات ومحاضرات، محمد عبدالسلام كفاقي وعبدالله الشريف، بيروت، دار النهضة العربية، ۱۹۷۲م، اثر مذکور به موضوع ناسخ و منسوخ در صفحه ۱۱۵ پرداخته است.

علوم القرآن مدخل الى تفسير القرآن وبيان اعجازه، عدنان محمد زرزور، بيروت، المكتبة الاسلامی، ۱۴۰۱هـ، ۱۹۸۱م، فصل ششم اثر ياد شده «الناسخ والمنسوخ» را آورده است.

علوم القرآن، سيد محمد باقر الحكيم، قم، مجمع الفكر الاسلامی، ۱۴۱۷هـ، در صفحه ۱۹۱ كتاب مذکور «النسخ في القرآن» آمده است.

علوم القرآن، عبدالله شحاته، قاهره، دارالاعتصام، ۱۹۸۵م، فصل دوازده كتاب مذکور با عنوان «النسخ في القرآن الكريم» آمده است.

علوم قرآن و فهرست منابع، سيد عبدالوهاب طالقانی، قم، دار القرآن الكريم، ۱۳۶۱ش، بخش هشتم اثر مذکور ناسخ و منسوخ را عنوان کرده است.

فتح المنان في نسخ القرآن، على حسن العريض، قاهره، مكتبة الخانجي، ۱۳۹۳هـ، ۱۹۷۳م، ۳۵۰ص.

في رحاب القرآن الكريم، محمد سالم محيسن، قاهره، مكتبة الكليات الازهرية، ۱۴۰۰هـ، ۱۹۸۰م، فصل پنجم از جزء دوم كتاب ياد شده مبحث «النسخ في القرآن» را دارد.

قبضة البيان في ناسخ و منسوخ القرآن، ابى القاسم جمال الدين بن عبدالرحمن البذوري، تحقيق: محمد كنعان و

النسخ بحث و تحليل، عثمان احمد مريزق، قاهره، دارالعلوم، ۱۳۶۲هـ، ۱۹۴۳م.

النسخ بين الاثبات والنفي، محمد محمود فرغلي، قاهره، دار الكتاب الجامعي، ۱۳۹۶هـ، ۱۹۷۶م.

النسخ في القرآن الكريم ج ۲، مصطفى زيد، بيروت، دار الفكر، ۱۳۸۳هـ، ۱۹۶۳م، ونيز؛ دارالوفاء، ۱۴۰۸هـ، ۱۹۸۷م.

النسخ في القرآن الكريم، محمد صالح على مصطفى، دمشق، دار القلم، ۱۴۰۹هـ، ۱۹۸۸م، ۷۲ص.

ايضاح الناسخ والمنسوخ في القرآن، ابوالحسن على بن احمد بن على بن متويه و احدى نيشابوري ساوجي، (م ۴۰۰ق)، نيشابور، ۴۶۸ يا ۴۶۹هـق، كتابنامه بزرگ قرآن كريم: ۶۷۴/۲.

بينات الفريد، شرح تفسير نعماني، حسن الفريد گلپايگانی، اين اثر در سال ۱۳۳۹هـ چاپ شده است و مباحث نسخ را در يك فصل آورده است.

تحقيق درباره نسخ در قرآن، سيد مهدي حسيني نژاد نوري، تهران، دانشگاه آزاد اسلامي، ۱۳۷۰ش، ۱۳۰ص.

ترجمه و تحقيق «البرهان في علوم القرآن باب سى و چهارم - مبحث نسخ» نادعلى عاشوري، تهران، دانشكده الهيئات و معارف اسلامي، ۱۳۶۹ش، ۱۵۶ص.

اثبات الآيات يا نسخ النسخ عن كرامة القرآن، ولى الله بن هاشم السرابي (م ۱۳۳۰ق)، سراب، كتابخانه اميد يزدانى، ۱۳۷۳هـ، ۲۲۲ص.

دراسات الاحكام والنسخ في القرآن الكريم، محمد حمزة، دمشق، دار قتيبة، ۲۲۳ص.

درآمدی بر علوم قرآنی، محمدرضا صالحی کرمانی، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی ۱۳۶۹ش، فصل دوازده اثر فوق به موضوع نسخ پرداخته است.

محسن موسوی شمس آباد، تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۷۴ ش، ۲۸۵ ص.

ناسخ و منسوخ در قرآن، سید حسین سجادی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۷۱ ش، ۲۱۳ ص.

نظریه النسخ فی الشرائع السماویة، شعبان محمد اسماعیل، قاهره، مطابع الدجوى، ۱۳۹۷ هـ، ۱۹۷۷ م، ونیز، دارالسلام، ۱۴۰۸ هـ، ۱۹۸۸ م.

نواسخ القرآن، جمال الدین ابوالفرج عبدالرحمن بن الجوزی (م ۵۹۷ق)، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۲۵۶ ص.

ب

مقالات

اثبات النسخ علی منکره، عبدالحمید شهاب، مجله الرسالة الاسلامیه، سال ۱۸، ش ۱۷۴ و ۱۷۵

احدی دعاوی النسخ فی سورة البقرة، عبدالحمید المنیف، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۱۰۲/۶۳۷.

الآیة المنسوخه، محمد فؤاد عبدالباقی، مجله الازهر، ج ۲۷، ش ۹، ۱۳۷۵ هـ، ۱۹۵۶ م.

الآیة والنسخ فی القرآن، محمد البهی، مجله الفکر الاسلامی، سال دوم، ش ۵، ۱۳۹۱ هـ، ۱۹۷۱ م.

الفلسفة التربویة للناسخ والمنسوخ، عدنان زرزور، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۱۰۲/۶۳۷.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن الکریم، بهاء الدین الزهوری، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۱۰۲/۶۳۸.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن فی کتاب جدید، رضوان السید، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۱۰۲/۶۳۸.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، بی نام، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۱۰۲/۶۳۸.

زهیر الشاویش، بیروت، المكتب الاسلامی، ۱۴۰۴ هـ، ۱۹۸۴ م، ۳۹ ص. اثر یاد شده با اثر دیگری از همین مؤلف به نام «اخبار اهل الرسوخ فی الفقه والحديث بمقدار المنسوخ من الحديث» در یک جلد منتشر شده است.

لا ... نسخ فی القرآن لماذا ...؟، عبدالمتعال محمد الجبری، قاهره، مكتبة وهبة، ۱۴۰۰ هـ، ۱۹۸۰ م، ۱۶۰ ص.

لانسخ فی القرآن، احمد حجازی السقا، قاهره، دارالفکر العربی.

مباحث فی علوم القرآن، صبحی صالح، بیروت، دارالعلم للملایین، فصل شش اثر مذکور از ناسخ و منسوخ یاد کرده است.

مباحث فی علوم القرآن، مناع القطان، ریاض، مكتبة المعارف، ۱۴۱۳ هـ، ۱۹۹۲ م، مبحث چهارده این اثر با عنوان «الناسخ والمنسوخ» آمده است.

مرآة الآیات در ناسخ و منسوخ، محمد شریف بن کریم موسوی حسینی، شیراز، ۱۳۲۳ ش.

مناهل العرفان فی علوم القرآن، محمد عبدالعظیم الزرقانی، قاهره، دار احیاء الکتب العربیة، مبحث چهارده از مجلد دوم اثر یاد شده بحث ناسخ و منسوخ را آورده است.

ناسخ القرآن العزیز و منسوخه، هبة الله بن ابراهیم بن البارزی، (م ۷۳۸ق)، تحقیق: حاتم صالح الضامن، بیروت، مؤسسة الرسالة، ۱۴۰۳ هـ، ۱۹۸۳ م، و ۱۴۰۵ هـ، ۱۹۸۵ م، ۶۷ ص، این اثر در مجله المجمع العلمی العراقی نیز منتشر شده است.

ناسخ القرآن و منسوخه، عبدالرحمن بن علی بن عبدالله-ابن جوزی (م ۵۹۷ق)، تحقیق حسین سلیم اسد الدارانی، دمشق، دار الثقافة العربیة، چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ، ۱۹۹۰ م، ۶۳۵ ص.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابی بکر محمد بن عبدالله العربی المعافری الاشیللی (م ۵۴۳ق)، این اثر در یمن چاپ شده است.

ناسخ و منسوخ در قرآن و دیدگاه علامه طباطبایی، سید

دیدگاه امام غزالی در مورد تعریف نسخ و شرایط آن، ابوالقاسم گرجی، معارف، سال اول، ش ۳، ۱۳۶۳ ش در این مقاله با عنوان «آراء غزالی در علم اصول فقه» بحث نسخ نیز از دیدگاه امام غزالی در پی آن آمده است.

سورة المزمّل وقصة النسخ والمنسوخ، حسن حسين، مجلة الازهر، ج ۱۵، ش ۹، ۱۳۶۳ هـ، ۱۹۴۴ م

شأن نزول آيات و ناسخ و منسوخ در قرآن مجید، محمد حیدر خزاعی، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۷.

ظاهرة النسخ فی القرآن، الشروط، الاهداف، الدروس، سلام زین العابدین، رسالة القرآن، ش ۱۱/۱۲.

کلمة فی النسخ، عبد الله صديق الغماری، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۷.

مدى امکان القول بالنسخ فی القرآن الکریم، نظام الدین عبد الحمید، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۷.

نسخ از دیدگاه علامه طباطبایی، نادعلی عاشوری، صحیفه مبین، ش ۴، ص ۱۹.

نسخ در قرآن از دیدگاه شیخ مفید، صائب عبدالمجید، رسالة القرآن، ش ۱۲/۷۲.

ت

کتاب خطی با نام مؤلف

ابطال التناسخ أو بطلان المسخ والنسخ، ابوالقاسم بن حسین بن نقی رضوی (م ۱۳۲۴ ق)، بکائی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم: ۳/۱۰۲۷.

ارشاد الرحمن لاسباب النزول والنسخ والمتشابه وتجويد القرآن، عطية الله بن عطية البرهاني الشافعي - أجهوري - (م ۱۱۹۰ ق)، الاعلام: ۴/۲۳۸، الصقار، معجم الدراسات القرآنیة: ۵۶، الفهرس: ۲/۷۷۸.

الانوار الیهیة فی الحکمة الشرعية ۵ جلد، ابوالقاسم بهاء الدین علی بن غیث الدین عبد الکریم بن عبد الحمید العلوی الحسینی النیلی النجفی - نسابة -، جلد دوم اثر یاد شده مباحث ناسخ و

الناسخ والمنسوخ، محمد محمد الشرفاوي، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۸.

النسخ بین القرآن والسنة، حسن عبدالغنی ابو عزة، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۸.

النسخ توقيت للأحكام، محمد محمد الشرفاوي، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۸.

النسخ فی الشريعة الاسلامیة، محمد محمد عبداللطيف جمال الدين، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۸.

النسخ فی القرآن الکریم، راشد عبد الله الفرحان، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۹.

النسخ فی القرآن الکریم، محمد باقر الحکیم، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۹، این اثر توسط آقای آرش مردانی پور ترجمه شده است و در مجله صحیفه مبین، شماره ۷۶ منتشر شده است.

النسخ فی القرآن الکریم، محمد سعاد جلال، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۹.

النسخ فی القرآن، رشدي عليان، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۹.

النسخ فی القرآن، محمد حسن شمس، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۸.

النسخ والتعارض والترجيح، محمد سلام مذكور، الرفاعی، معجم الدراسات القرآنیة، قسم المقالات: ۲ و ۱/۶۳۹.

پژوهشی پیرامون نسخ در قرآن مجید، علی حاجتی کرمانی، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۲/۶/۱۸، و نیز، ۱۳۷۲/۷/۸.

تحقیقی پیرامون وجود نسخ در قرآن، محمد ابراهیم جنائی، این تحقیق ذیل عنوان «کتاب، منبع مقنن اجتهاد» آمده است. کیهان اندیشه، ش ۱۶، ۱۳۶۶، ص ۱۹.

۳۲۵/۲، الداودی، طبقات المفسرین: ۲۹۱/۱.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، ابی بکر محمد بن عبدالله - بردعی- (م ۳۵۰ق)، ابن النذیم، الفهرست: ۲۹۵، الاعلام: ۲۲۴/۶، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۷۸/۲.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، شمس الدین ابو عبدالله محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن حسین موصلی حنبلی - شعله- (م ۶۵۶ق)، فهرست موضوعی نسخه های خطی عربی کتابخانه های جمهوری اسلامی و تاریخ علوم و تراجم دانشمندان اسلامی علوم قرآنی: ۴۰۱.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، محمد بن احمد الزهروی (م ۳۷۰ق)، معجم المؤلفین: ۶۴/۳، الفهرس: ۵۴/۱.

الناسخ والمنسوخ فی القرآن، محمد بن عثمان ابی بکر الشیبانی - جعد- (م ۳۲۰ق)، ابن النذیم، الفهرست: ۴۱، الاعلام: ۲۶۰/۶.

الناسخ والمنسوخ من القرآن، ابی محمد حسن بن علی بن فضال الکوفی (م ۲۲۴ق)، ایضاح المکتون: ۶۱۵/۲، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۴۱/۱، معجم المؤلفین: ۵۷۰/۱، الذریعة: ۱۱/۲۴، الفهرس: ۲۶/۱.

الناسخ والمنسوخ من القرآن، تقی الدین عبدالله بن محمد بن حمزة بن ابی النجیم (م ۵۶۰ق)، الفهرس: ۲۰۵/۱، به این مؤلف اثر دیگری در این موضوع با عنوان «البيان فی الناسخ والمنسوخ» نسبت داده شده است. ، الصفار، معجم الدراسات القرآنیة: ۶۲۷.

الناسخ والمنسوخ من القرآن، عبدالله بن عبدالرحمن الاصم المسمعی البصری، الذریعة: ۱۲/۲۴، ایضاح المکتون: ۶۱۵/۲.

الناسخ والمنسوخ من القرآن، کمال الدین بن محمد البغدادی الناصری، ایضاح المکتون: ۶۱۵/۲.

الناسخ والمنسوخ من القرآن، محمد بن علی، ابن بابویه قمی (م ۳۸۱ق)، ایضاح المکتون: ۳۴۱/۲، معجم المفسرین: ۵۷۷/۲.

الناسخ والمنسوخ، ابراهیم الشافعی، الفهرس: ۸۳۳/۲.

الناسخ والمنسوخ، ابن الشواش ابی عبدالله محمد بن

منسوخ، عام و خاص، مطلق و مقید، و ... را دارد، الذریعة: ۴۱۵/۲ و ۴۱۷/۲.

الآیات الناسخة والمنسوخة، ابو القاسم الشریف المرتضی علی بن الحسین بن موسی الکاظم الحسینی الموسوی (م ۴۳۶ق)، بکایی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم: ۶۹/۱، الفهرس: ۹۴/۱.

الآیات الناسخة والمنسوخة، احمد بن عبدالله بن متوج بحرانی - ابن متوج- (م ۸۱۰ق)، بکایی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم: ۷۰/۱، از این مؤلف اثر دیگری به نام «الناسخ والمنسوخ من القرآن» نیز یاد شده است. ، معجم المؤلفین: ۱۸۷/۱، معجم المفسرین: ۴۶/۱.

الایجاز فی ناسخ القرآن ومنسوخه، ابی عبدالله محمد بن برکات بن هلال، السعدی المصری، (م ۵۲۰ق)، الاعلام: ۵۱/۶، ایضاح المکتون: ۶۱۵/۲.

الایجاز فی ناسخ القرآن، مکی بن ابیطالب حموش قیسی (م ۴۳۷ق)، معجم المؤلفین: ۹۰۸/۳.

البيان فی الناسخ والمنسوخ من القرآن، عبدالله بن محمد بن ابی النجم - سعدی- (م ۶۴۶ق) بکایی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم: ۱۰۸۴/۳.

التبيان فی الناسخ والمنسوخ من القرآن، عبدالرحمن بن محمد - القرداغی- (م ۱۳۳۵ق)، الاعلام: ۳۳۴/۳.

الطود الراسخ فی المنسوخ والناسخ، علم الدین علی بن محمد بن عبدالصمد - سخاوی- (م ۶۴۳ق)، كشف الظنون: ۱۱۱۸/۲.

الفسخ علی من اجاز النسخ، ابو علی محمد بن احمد ابن الجنید (م ۳۸۱ق)، الطوسی، الفهرست: ۲۶۹.

الموجز فی الناسخ والمنسوخ، ابو القاسم محمود بن ابی الحسن النیسابوری الغزنوی، محمد صالح علی مصطفی، النسخ فی القرآن الکریم: ۲۶.

الناسخ والمنسوخ ۳۰ ج، عبدالرحمن بن محمد بن عیسی بن فطیس بن اصبح (م ۴۰۲ق)، معجم المؤلفین: ۱۱۸/۲، الاعلام:

ماعز البصرى الکجى (م ۲۹۲ق)، شواخ، معجم مصنفات القرآن
الکریم: ۲۳۸/۴، معجم المفسرين: ۱۵/۱.

الناسخ والمنسوخ، ابى نصر عبدالوهاب بن عطاء العجلى
الخفاف البصرى (م ۲۰۶ق)، ابن النديم، الفهرست:
۲۸۴، الداوودى، طبقات المفسرين: ۳۷۰/۱.

الناسخ والمنسوخ، ابى بكر بن ابى داود، عبدالله بن سليمان
بن الاشعث السجستاني (م ۳۱۶ق)، ابن النديم،
الفهرست: ۴۰، كشف الظنون: ۱۹۲۱/۲، معجم المؤلفين:
۲/۲۴۵، تاريخ بغداد: ۹/۴۶۴.

الناسخ والمنسوخ، ابى منصور عبدالقاهر بن طاهر بن محمد
بن عبدالله البغدادي (م ۴۲۹ق)، الاعلام: ۴/۴۸، كشف
الظنون: ۱۹۲۱/۲، معجم المفسرين: ۱/۲۹۵، الفهرس:
۱/۹۲.

الناسخ والمنسوخ، احمد بن حنبل (م ۲۴۱ق)، ابن النديم،
الفهرست: ۴۰ و ۲۸۵.

الناسخ والمنسوخ، احمد بن على - ابن حجر
العسقلانى -، (م ۸۵۲ق)، شواخ، معجم مصنفات القرآن
الکریم: ۴/۲۴۶.

الناسخ والمنسوخ، احمد بن عمر بن محمد بن ابى الرضى
الحموى (م ۷۹۱ق)، معجم المؤلفين: ۱/۲۱۸، معجم
المفسرين: ۱/۵۴.

الناسخ والمنسوخ، اسماعيل بن عبدالرحمن - سدي -
(م ۱۲۷ق)، ابن جوزى، نواسخ القرآن: ۷۵.

الناسخ والمنسوخ، الحسين بن المنصور - حلاج -
(م ۳۰۹ق)، ابن النديم، الفهرست: ۴۰.

الناسخ والمنسوخ، الحسين بن على - جعل -
(م ۳۶۹ق)، الداوودى، طبقات المفسرين: ۱/۱۵۹، معجم
المفسرين: ۱/۱۵۵.

الناسخ والمنسوخ، المقرئ - ابونصر -، الفهرس: ۲/۸۹۲.

الناسخ والمنسوخ، حافظ ابومنصور، فهرس مخطوطات
دار الكتب الظاهرية علوم القرآن الکریم: ۲/۳۲۸، الفهرس:
۲/۸۰۶، ونيز بنگريد به الفهرس: ۲/۸۹۴. گويا مؤلف اثر ياد

احمد (م ۶۱۹ق)، الصقار، معجم الدراسات القرآنيه: ۶۲۹.

الناسخ والمنسوخ، ابوالحجاج مجاهد بن جبر
- مجاهد - (م ۱۰۳ق)، محمد صالح على مصطفى، النسخ فى
القرآن الکریم: ۲۶.

الناسخ والمنسوخ، ابوالقاسم الزاهد - حلاج -، البرهان فى
علوم القرآن: ۲/۱۵۵، پانوشت.

الناسخ والمنسوخ، ابوالنضر سعيد بن ابى عرويه
(م ۱۳۳ق)، محمد صالح على مصطفى، النسخ فى القرآن
الکریم: ۲۶.

الناسخ والمنسوخ، ابو عبدالله البربرى -
عكرمة - (م ۱۰۵ق)، محمد صالح على مصطفى، النسخ فى
القرآن الکریم: ۲۶.

الناسخ والمنسوخ، ابو محمد المكى، الفهرس: ۲/۸۸۸.

الناسخ والمنسوخ، ابومسلم احمد بن بحر
الاصفهانى (م ۳۲۲ق)، الذريعه: ۲۴/۱۳، معجم المؤلفين:
۳/۱۵۸، معجم الادباء: ۱۸/۳۶، الاعلام: ۶/۵۰.

الناسخ والمنسوخ، ابى الحارث سريخ بن يونس المروزى
العابدى البغدادي (م ۲۳۵ق)، ابن النديم، الفهرست:
۲۸۷، معجم المؤلفين: ۱/۷۵۵.

الناسخ والمنسوخ، ابى الوليد الباجى سليمان بن خلف
التجيبى القرطبى (م ۴۷۴هـ)، معجم المؤلفين: ۱/۷۸۸،
الداوودى، طبقات المفسرين: ۱/۲۱۰.

الناسخ والمنسوخ، ابى جعفر احمد بن محمد بن عيسى
الاشعري القمى، الذريعه: ۲۴/۱۰.

الناسخ والمنسوخ، ابى على الحسين بن واقد
المروزى (م ۱۵۷ق)، الداوودى، طبقات المفسرين: ۱/۱۶۴.

الناسخ والمنسوخ، ابى محمد القاسم بن ابراهيم
الرسى، مؤلفات الزيدية: ۳/۸۹.

الناسخ والمنسوخ، ابى مسلم ابراهيم بن عبدالله بن مسلم بن

الناسخ والمنسوخ، عبدالله بن الحسين بن القاسم الزبيدي الحسني (صاحب الزعفران) (م ۲۸۴ق)، مؤلفات الزيدية: ۸۹/۳، معجم المفسرين: ۳۰۶/۱، الفهرس: ۳۱/۱.

الناسخ والمنسوخ، عبدالله بن عبد الخالق، الفهرس: ۸۷۰/۲.

الناسخ والمنسوخ، عبد الملك بن حبيب بن سليمان (م ۲۳۸ق)، الداودي، طبقات المفسرين: ۳۵۶/۱، معجم المفسرين: ۳۳۲/۱.

الناسخ والمنسوخ، عطاء بن مسلم بن ميسرة الخراساني (م ۱۳۵ق)، الداودي، طبقات المفسرين: ۳۸۵/۱، الاعلام: ۲۳۵/۴، الفهرس: ۱۸/۱.

الناسخ والمنسوخ، علي الحزين، الذريعة: ۱۲/۲۴.

الناسخ والمنسوخ، علي بن ابراهيم بن هاشم القمي (م ۳۲۹ق)، الذريعة: ۱۲/۲۴، معجم المؤلفين: ۳۸۹/۲.

الناسخ والمنسوخ، علي بن شهاب الدين الحسيني العلوي الهمداني (م ۷۸۶ق)، الذريعة: ۱۲/۲۴.

الناسخ والمنسوخ، عيسى الجلودي، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۳۲.

الناسخ والمنسوخ، قاسم بن اصبح بن محمد بن يوسف بن ناصح بن عطاء (م ۳۴۰ق)، الداودي، طبقات المفسرين: ۳۵/۲، الاعلام: ۱۷۳/۵.

الناسخ والمنسوخ، قاضي ابي جعفر التنوخي، احمد بن اسحاق بن بهلول بن حسان (م ۳۱۸ق)، معجم المؤلفين: ۱۰۱/۱، الاعلام: ۹۵/۱.

الناسخ والمنسوخ، قاضي ابي سعيد السيرافي، الحسن بن عبدالله المرزباني (م ۳۶۸ق)، ابن النديم، الفهرست: ۴۰.

الناسخ والمنسوخ، مجاهد بن اصبح بن حسان (م ۳۸۲ق)، معجم المؤلفين: ۱۴/۳، الاعلام: ۲۷۷/۵، معجم المفسرين: ۴۶۲/۲.

الناسخ والمنسوخ، محمد بن السائب الكلبي (م ۱۴۶ق)، ابن النديم، الفهرست: ۴۰.

الناسخ والمنسوخ، محمد بن العباس بن علي بن مروان البرزّ

شده و دو اثر ديگر با عناوين: رسالة الناسخ والمنسوخ و كتاب فى الايات الناسخ والمنسوخه يكي باشد.

الناسخ والمنسوخ، حسين بن محمد السلمى (م ۳۱۸ق)، الناسخ والمنسوخ بين الاثبات والنفي: ۱۲۲.

الناسخ والمنسوخ، دارم بن قبيصة بن نهشل بن مجمع التيمي - ابو الحسن الدارمي -، الذريعة: ۱۱/۲۴.

الناسخ والمنسوخ، زيدي ابي اسماعيل، ابن النديم، الفهرست: ۴۰.

الناسخ والمنسوخ، سليمان بن الاشعث بن شداد بن عمرو بن عامر (م ۲۷۵ق)، الناسخ والمنسوخ بين الاثبات والنفي: ۱۲۲.

الناسخ والمنسوخ، شمس الدين احمد بن سليمان الرومي - ابن كمال باشا - (م ۹۴۰ق)، الفهرس: ۵۶۸/۱.

الناسخ والمنسوخ، شهاب الدين احمد بن فهد الاحسائي، شرح: عبد الجليل الحسيني القاري، الذريعة: ۱۰/۲۴.

الناسخ والمنسوخ، طاهر بن نبي - رهاوي -، الفهرس: ۸۵۸/۲.

الناسخ والمنسوخ، عبد الرحمن بن ابي بكر، جلال الدين السيوطي (م ۹۱۱ق)، كشف الظنون: ۱۹۲۱/۲.

الناسخ والمنسوخ، عبد الرحمن بن زيد بن اسلم العدوي (م ۱۸۲ق)، ابن النديم، الفهرست: ۴۰ و ۲۸۱، معجم المفسرين: ۲۶۵/۱.

ناسخ القرآن على منهج ابن سلامة، عبد الرحمن بن ابي الحسين علي بن محمد بن علي - جمال الدين - (م ۵۹۷ق)، الناسخ والمنسوخ بين الاثبات والنفي: ۱۲۵.

الناسخ والمنسوخ، عبد العزيز بن يحيى الجلودي (م ۳۳۲ق)، الذريعة: ۱۱/۲۴، معجم المفسرين: ۲۹۰/۱.

الناسخ والمنسوخ، عبدالله ابو الحسين بن القاسم بن ابراهيم بن اسماعيل بن ابراهيم، الفهرس: ۸۷۰/۲.

قرآن کریم: ۳/۱۰۵۶ .

بیان الناسخ والمنسوخ، کاظم رشتی (م۱۲۵۹ق)، بکایی، کتابنامه بزرگ قرآن کریم: ۳/۱۰۹۵ .

جامع المنسوخات، شیر محمد، شیرجان بن ابراهیم بن سلیمان غزنوی حنفی قادری، این کتاب مباحث ناسخ و منسوخهای قرآن کریم را در سال ۱۲۳۷ق به نظم کشیده است .، فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش: ۱/۴۲۳ .

جامع سور القرآن كلها و بیان ما نزل بمكة و المدينة و عدد آي السور و الناسخ و المنسوخ، محمد بن احمد اليعقوبی، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۳۷۲ .

جواب الناجی عن الناسخ و المنسوخ، ابراهیم بن محمد بن محمود بن بدر برهان الدین - ناجی - (م۹۰۰ق)، الاعلام: ۱/۶۵ .

رسالة في الناسخ و المنسوخ، عمر بن محمد بن يوسف - فقيهي -، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۲۷، الفهرس: ۲/۸۷۶ .

رسالة في بيان الناسخ و المنسوخ من القرآن، فيض الله بن عبد الله (م۱۱۷۰ق)، الفهرس: ۲/۷۶۷ .

رفع الحجاب عن الناسخ و المنسوخ من أي الكتاب، محمد بن سليمان المدني - الكردي -، الفهرس: ۲/۷۸۱ .

عقود العقيان في الناسخ و المنسوخ في القرآن، محمد بن المطهر بن يحيى بن المرتضى المهدي الزيدي (م۷۲۸ق)، ايضاح الممكنون: ۲/۱۱۴، معجم المؤلفين: ۳/۷۲۵، الاعلام: ۷/۱۰۲ و ۱۰۴ .

عمدة البيان في زبدة نواسخ القرآن، محمد بن سلامة بن عبد الخالق بن حسن الجمل - رشیدی -، معجم المؤلفين: ۳/۳۲۸، الاعلام: ۶/۱۴۶ .

عمدة البيان في زبدة نواسخ القرآن، محمد رشيد بن مصطفى، الفهرس: ۲/۸۱۷ .

عمدة الراسخ في معرفة المنسوخ و الناسخ، مولی احمد بن علی بن عبدالرشيد الشريف، الذريعة: ۱۵/۳۳۶ .

قلائد المرجان في الناسخ و المنسوخ من القرآن، مرعی بن يوسف بن ابی بكر المقدسی الحنبلی - كرمی - (م۱۰۳۳ق)، الاعلام: ۷/۲۰۳، معجم المفسرين: ۲/۶۶۹،

- ابن حجاج -، معجم المؤلفين: ۳/۳۸۱، الذريعة: ۲۴/۱۳ .

الناسخ و المنسوخ، محمد بن القاسم بن بشار (م۳۲۸ق)، الناسخ و المنسوخ بين الاثبات و النفي: ۱۲۳، معجم المفسرين: ۲/۶۰۴ .

الناسخ و المنسوخ، محمد بن خرم - ابو عبد الله -، الفهرس: ۲/۸۸۵ .

الناسخ و المنسوخ، محمد بن طاهر بن علی بن احمد، المقدس الشيباني (م۵۰۷ق)، معجم المفسرين: ۲/۵۴۰ .

الناسخ و المنسوخ، محمد بن محمد بن محمد زنگی الاسفرائینی العراقي - صدر شعبي - (م۷۴۷ق)، الاعلام: ۷/۲۵، شواخ، معجم مصنفات القرآن الكريم: ۴/۲۴۴ .

الناسخ و المنسوخ، محمد بن موسى بن عثمان الحازمي (م۵۸۴ق)، المنتخب من المخطوطات العربية في حلب: ۱۵۱ .

الناسخ و المنسوخ، محمد مهدي بن جعفر الكاشاني الموسوي، الذريعة: ۲۴/۱۳ .

الناسخ و المنسوخ، مصلح الدين محمد بن صلاح بن جلال - اللاری - (م۹۷۹ق)، الفهرس: ۱/۶۱۷ .

الناسخ و المنسوخ، مقاتل بن سليمان بن بشر - ابو الحسن بلخي - (م۱۵۰ق)، ابن النديم، الفهرست: ۴۰، الداوودي، طبقات المفسرين: ۲/۳۳۰، معجم المفسرين: ۲/۶۸۳ .

الناسخ و المنسوخ، منذر بن سعيد بن عبد الله بن عبد الرحمن (م۳۵۵ق)، بغية الوعاة: ۲/۳۰۱، معجم المؤلفين: ۳/۹۱۱، معجم المفسرين: ۲/۶۸۶ .

- الناسخ و المنسوخ، نصر بن علی البغدادي، الذريعة: ۲۴/۱۳ .

الناسخ و المنسوخ، هبة الله بن محمد بن عبد الواحد الحموي - ابن رواحه - (م۶۲۲ق)، الفهرس: ۱/۲۴۳ .

بیان الآيات الناسخة، علی اصغر بن سنجر بن عباس میرزا بن فتحعلی شاه قاجار - پیروز - (م۱۳۷۷ق)، بکایی، کتابنامه بزرگ

ناسخ القرآن و منسوخه، اسماعیل بن ابی زیاد (سکونی)، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۰۸/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، حارث بن عبدالرحمن، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۳۱/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، حجاج بن محمد المصیبی الاعور (م ۲۰۵ق)، الداودی، طبقات المفسرین، ۱۳۲/۱، معجم المفسرین: ۱۳۴/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، سلیمان بن عبدالناصر بن ابراهیم بن محمد -الاشبیطی- (م ۸۱۱ق)، معجم المفسرین: ۲۱۷/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، شهاب الدین احمد بن اسماعیل بن ابی بکر الشافعی (م ۸۸۳ق)، الاعلام: ۹۷/۱، ایضاح المکنون: ۶۱۵/۲، معجم المفسرین: ۳۰/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابی عبدالله الزبیر بن احمد بن سلیمان الزبیری (م ۳۱۷ق)، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۸۲/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابی الحسین محمد بن محمد المقریء النیسابوری -حجاجی- (م ۳۶۸ق)، كشف الظنون: ۱۹۲۱/۲، معجم المؤلفین: ۶۹۸/۳.

ناسخ القرآن و منسوخه، جعفر بن مبشر الثقفی (م ۲۳۴ق)، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰ و ۲۰۸، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۲۸/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، محمد بن اسماعیل بن یوسف السلمی -ابو اسماعیل الترمذی- (م ۲۸۰ق)، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۰۹/۲، معجم المفسرین: ۴۹۴/۲.

ناسخ القرآن و منسوخه، هشام بن علی بن هشام، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰، الداودی، طبقات المفسرین: ۳۵۳/۲.

ناسخ القرآن و منسوخه، یحیی بن عبدالله بن عبدالملک الشافعی (واسطی) (م ۷۳۸ق)، معجم المؤلفین: ۱۰۳/۴، الاعلام: ۱۵۴/۸، ایضاح المکنون: ۶۱۵/۲.

ناسخ و منسوخ، عبدالوهاب، الفهرس: ۸۷۰/۲.

از این مؤلف کتاب دیگری با عنوان: فرائد فوائد قلائد المرجان و موارد منسوخ القرآن یاد شده است. البرهان فی علوم القرآن: ۱۵۷/۲.

کتاب الایات التي فيها الناسخ و المنسوخ، محمد بن محمد بن ابی بکر بن علی، کمال الدین الشافعی -ابن ابی شریف- (م ۹۲۳ق)، شواخ، معجم مصنفات القرآن الکریم: ۲۳۳/۴.

کتاب الناسخ و المنسوخ، ابوطاهر محمد بن احمد الاصبهانی (م ۴۸۲ق)، الفهرس: ۱۱۶/۱.

کتاب الناسخ و المنسوخ، ابو منصور عبدالملک بن محمد ابن اسماعیل النیسابوری -الثعالبی- (م ۴۲۹ق)، الفهرس: ۹۳/۱.

کتاب الناسخ و المنسوخ، برکات بن احمد -المرتینی، الفهرس: ۸۱۲/۲.

کتاب الناسخ و المنسوخ، محمد بن ابی بکر بن یوسف -ابوعبدالله-، الفهرس: ۸۸۵.

ناسخ القرآن و منسوخه و محکمه و متشابهه، سعد بن عبدالله بن ابی خلف الاشعری القمی (م ۳۰۱ق)، الذریعة: ۸/ ۲۴، معجم المؤلفین: ۷۵۶/۱، ایضاح المکنون: ۶۱۵/۲.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابراهیم بن اسحاق -حربی- (م ۲۸۵ق)، ابن الندیم، الفهرست: ۴۰، معجم المفسرین: ۱۰/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابن الحصار علی بن محمد بن ابراهیم الانتصاری الخزرگی -فقیه اشبیلی الاصل- (م ۶۱۱ق)، الاعلام: ۳۳۰/۴، معجم المفسرین: ۳۷۷/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابی الحسین احمد بن جعفر بن محمد -ابن المنادی- (م ۳۳۶ق)، كشف الظنون: ۱۹۲۱/۲، معجم المؤلفین: ۱۱۵/۱.

ناسخ القرآن و منسوخه، ابی العباس احمد بن خلف الاشبیلی (م ۵۳۱ق)، الداودی، طبقات المفسرین: ۱۴۰، معجم المفسرین: ۳۵/۱.

ج

کتاب خطی بی نام مؤلف

اعلام اهل العلم بتحقیق ناسخ القرآن و منسوخه، البرهان فی علوم القرآن: ۱۵۸/۲، پانوشت.

الرسوخ فی علم الناسخ و المنسوخ، البرهان فی علوم القرآن: ۱۵۵/۲، پانوشت.

الناسخ و المنسوخ فی القرآن، این اثر منسوب به یکی از شاگردان ابی اسحاق الاسفرائینی (م ۴۱۸هـ) می باشد. الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ من القرآن، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، الذریعة: ۱۱/۲۴.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

الناسخ و المنسوخ، مخطوطات المكتبة العباسية فی البصرة: ۳۰، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

بیان سور القرآن التي فيها الناسخ و المنسوخ و السور التي ليس فيها لا ناسخ ولا منسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

تفسیر الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

حاشية على الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ فی القرآن العظيم شواخ، معجم مصنفات القرآن الكريم: ۲۲۹/۴، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ فی القرآن، الفهرس: ۱۰۱۱/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ من القرآن الكريم، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۲۷.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۲۸.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة فی بیان الناسخ و المنسوخ، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۲۷، الفهرس: ۱۰۱۱/۲.

رسالة فی بیان السورة التي فيها الناسخ، الصفار، معجم الدراسات القرآنية: ۶۲۷، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

رسالة فی بیان الناسخ و المنسوخ من القرآن، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

رسالة فی سجدة الكتاب العزيز و بیان الناسخ و المنسوخ شواخ، معجم مصنفات القرآن الكريم: ۲۲۹/۴، الفهرس: ۱۰۰۰/۲.

عمدة الراسخ فی علم المنسوخ و الناسخ، الفهرس: ۱۰۱۱/۲.

فائدة فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

فائدة فی نسخ فی القرآن الكريم، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

کتاب الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

کتاب فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

کتاب فی الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

مبحث الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

مجموعة الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

مختصر الناسخ و المنسوخ لابن العربي المعافري، الفهرس: ۱۰۱۳/۲ و ۱۹۳.

معرفة احوال امر الناسخ و المنسوخ، الفهرس: ۱۰۱۲/۲.

ناسخ و منسوخ، الفهرس: ۱۰۱۳/۲.

ناسخ و منسوخ، فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش: ۱۳۰/۱.